

219

glede na literarnozgodovinsko raziskovanje in snovanje. Izrazil je spoznanje, da so posamezne literarnozgodovinske predstavitve pravzaprav »vizije nekega zgodovinskega dogajanja v ustreznem etničnem prostoru«. Te vizije se sicer opirajo na stvarna dejstva, vendar nosijo v sebi tudi sestavine subjektivnosti. Znanstvene strukturne sestavine živijo skupaj s plastmi, ki so rezultat »osebnostne strukture raziskovalcev«. Pogačnikovo raziskovanje in razpravljanje o literarnem razvoju in slovenskih literarnih delih že od nekdaj poraja mnenje o trdnosti prepričanja in znanstveni gotovosti pri obravnavanju posameznih pojavov in njihovih zakonitosti; podobno bi lahko trdili tudi za tokratni izbor. Poglavje (na koncu knjige) *Pojasnila in dopolnila* sicer kaže, da avtorja ne obvladujejo dvomi v smiselnosti in možnosti literarnozgodovinskega raziskovanja in opredeljevanja, toda pri bralcu nehote zbuja vtis o svojevrstni otožnosti, ki preveva sestavek, ker o raziskovanem predmetu — o literaturi in njenem razvoju — ni mogoče razpravljati na tak način in s tako dokazljivostjo, kot je to primer v naravoslovno-matematičnih vedah. Vendar pa: literarna veda ima svoj jasno izoblikovan cilj in postopek znanstvenega obravnavanja. »Literarna zgodovina in kritika, ki sta dve načeli — diahronično in sinhronično — iste ustvarjalne dejavnosti, želita spoznati, kaj je književnost in kaj pripoveduje človeku; iščeta torej tisti transcendentni predmet, o katerem govori neko slovstveno delo, hkrati pa je z njim in po njem tudi konstituirano. Človeški duh, čigar bistvo je mišljenje, se želi polastiti resnice književnega dela, ta resnica pa ni razkrita v razvidni ali izrecni obliki, temveč je skrita v posebni plasti, ki jo umetnostna teorija imenuje *sensus*, zato lahko polno spregovori šele, ko je ta čutna sestavina odstranjena. Literarna zgodovina in kritika prevajata torej književne pojave iz čutno opredmetene v logično, razumsko in znanstveno govorico. S tem se sleherni književno delo šele uresniči, saj je človeški duh zadovoljen šele takrat, ko stvaritve svoje dejavnosti prežme z mislijo in jih tako naredi za svoje.« Tako pravi Pogačnik in k temu ni kaj dodajati.

O posameznih literarnozgodovinskih vprašanjih, ki so obdelana v pričujočih razpravah, avtor meni, da je v glavnem treba šele dokazovati, »da so, kar so«. Res bi se lahko strinjali, da je precejšen del razpravljanja namenjen razkrivanju doslej morda manj razvidnih literarnozgodovinskih

skih problemov (to velja zlasti za prvi del, ki vsebuje osrednjo problematiko knjige), ki resnično terjajo dokazovanje o obstajanju, »razsežnosti spoznanja« pa bi zahtevale obširnejše obravnave. Zanimiva posebnost naše zbirke razprav je v temle: avtor je zbral (z eno izjemo) svoja razpravljanja, ki jih je objavljajal (tudi predavanja) zunaj slovenskega prostora, to je v tujini ali v drugih jugoslovanskih centrih (od 1966 dalje). Pisec teh razprav je bil postavljen pred zahtevno nalogo, da z izborom obravnavane snovi in z načinom obdelave zbudi pozornost za slovensko literaturo in za slovensko slovstveno zgodovino; v ta namen je posegel po temah, ki se dotikajo slovstvenega dogajanja pri nas do 16. stoletja in v obdobju reformacije, za jugoslovanski prostor pa izbral nekaj sodobnejših tem, ki v polni meri lahko ponazarjajo slovensko literarno tvornost v bližnji preteklosti. Upajmo, da je bil dosežen zaželen učinek. Naj bo že kakorkoli, eno je gotovo, da je namreč avtor s posluhom strnil prepotrebno informacijo o posameznem predmetu in razvid rezultatov znanstvenega preučevanja v pregledno celoto, ki je ob prvi objavi lahko zbudjala zanimanje, danes pa nam z dopolnitvami, ki jih je napravil, ostaja primer tehnega literarnozgodovinskega razpravljanja.

PREDSTAVITEV: Razprave so razvrščene v dve skupini: šest v razdelek Svet graditeljev, nadaljnjih pet pa v Svet ustvarjalcev. S sestavkom o »kodikaciji slovenskega knjižnega jezika in nacionalne književnosti« je Pogačnik posegel v eno izmed ključnih vprašanj slovenskega literarnega in kulturnega razvoja. Ob upoštevanju že znanih dejstev in na novo postavljenih tez je prišel do ugotovitve, da »se je v kodifikaciji slovenskega knjižnega jezika organsko zlila tradicija slovenskega pismenega jezika v obliki, ki jo je formiral pozni srednji vek. Kontinuiteta je ob rojstvu knjižne slovenščine očigledna, s tem pa postaja hkrati jasno, zakaj je Trubarjeva norma lahko postala in ostala norma tudi za sodobni slovenski standardni jezik«. Korak naprej sta naredila Adam Bohorič in Jurij Dalmatin: prvi je razvil pojem »literarnega naroda« (to je reševal tudi na teoretični ravni), drugi pa je ustvaril neizpodbiten »začetek slovenskega poetičnega izraza« (s svojo duhovno poezijo in prevodom biblije). Po Pogačnikovem prepričanju je največja kulturnozgodovinska zasluga reformacije v tem, da je hkrati s kodifikacijo slovenskega knjižnega jezika ustvarila

v našem kulturnem življenju tudi »pogoje za estetsko (literarno) sfero«. Prav to zadnje pa je eno temeljnih področij raziskovanja avtorja in predmet podrobnejše obdelave v razpravah, ki jih je objavil v tej knjigi.

Razprava »*Slovensko srednjeveško slovstvo in ciril-metodijska tradicija*« želi kaže avtorjeve napore, da bi usmeril raziskovalno pozornost iz filološkega področja na področje stilnih prijemov, to se pravi na področje estetske funkcije jezika, pa tudi na preučevanje drugih plasti slovstvenega dela. Raziskovanja so pokazala — pri tem ima pomemben delež tudi naš avtor — da prva faza slovenskega slovstva (brižinski spomeniki) v sebi združuje »slovstvene prvine domače (slovenske) slovstvene kontinuitete z antičnimi in srednjeveško-krščanskimi«. II. brižinski spomenik pa je po avtorjevem mnenju »izredna umetniško posrečena sinteza ne le po genetičnih prvinah, ki so njeni sestavni deli, marveč tudi kot izvirna kompozicijska in stilna struktura«. Obenem s tako opredelitvijo se Pogačnik zavzema za tezo, za katero skuša zbrati in sistemizirati argumente, da je začetek slovenskega slovstva dobil pomembne pobude tudi iz ciril-metodijske tradicije.

V skladu s konceptom razpravljanja o literarno-estetskih prvinah v zgodnjih slovenskih slovstvenih delih je tudi študija »*Začetki slovenske pripovedne proze*« (sodi med najstarejše v tej knjigi objavljene prispevke). Nekatere ugotovitve iz razprave poznamo že iz Pogačnikove Zgodovine slovenskega slovstva I. (1968), celotna zasnova pa kaže na fragment, ki ga bo avtor po vsej verjetnosti dopolnil v celotno monografijo o obravnavani snovi. Za čas od 9. do 16. stoletja je avtor natančno preučil posamezne prvine, ki se (pripovedne proze seveda nimamo) kažejo v ohranjenih slovstvenih spomenikih. Raziskovalni izsledki so pokazali, da gre pri domala vseh znanih slovenskih besedilih, ki sicer nimajo pesniške namere, za neke vrste »estetsko substanco«. Pri tem so opazne slogovne značilnosti in kompozicijske posebnosti. V ospredju Pogačnikove pozornosti so bili seveda brižinski spomeniki, v nadaljevanju študije pa Trubarjeva prozna prizadevanja. Razpravljanje o tem vprašanju se je zloilo v sintetično sodbo, da se je slovenska pripovedna proza v obravnavanem obdobju »od dekorativnih nalog ... povzpela do samostojne narativne funkcije«. V tem procesu je bil najpomembnejši Trubarjev delež. Ker ta problematika gotovo spada med

izredno zanimiva in temeljna poglavja starejše slovenske književnosti, bi bilo toliko pomembneje, če bi avtor raziskovanja na tem področju nadaljeval in čimprej napisal sintetično delo o proznopripovednem razvoju pri nas do romantike. Ob Pogačnikovih raziskovalnih posegih pa ne smemo prezreti tudi Kmeclovih izsledkov in ugotovitev (prim. Od pridge do kriminalke), ki prodorno osvetljujejo razvojne težnje po reformaciji in še zlasti na prehodu k realističnemu proznopripovednemu prerodu.

Na študijo o proznih začetkih se neposredno veže razprava »*Stilna podoba slovenskega reformacijskega pesništva*«, s tem da je zdaj predstavljena začetna podoba slovenskega pesništva. Razčlenitev slovenskega verza v dobi reformacije je pripeljala do ugotavljanja, da so zložna verzna načela, čeprav so jim Trubar in njegovi tovariši sledili, močno »razbijale ritmične težnje, ki so izvirale iz naglaševanja našega jezika«. Pogačnik je o slovenskem verznu v protestantskem času zapisal sodbo, da je ta »že v reformaciji dosegel tisti ritmični stroj, ki ga ima tudi v 19. stoletju«.

V posebni razpravi so vsestransko analizirani Bohoričevi nazori o jeziku in slogu (tak je tudi naslov sestavka) in podrobneje utemeljen Bohoričev pomen za slovenski slovstveno-jezikovni razvoj, o čemer smo govorili že ob prvem prispevku v knjigi. Po avtorjevih ugotovitvah je imel Bohorič pred očmi celotno slovensko narodno občestvo, ko je želel njegovo občealno sredstvo — torej jezik — napraviti za »splošno veljaven knjižni jezik«. Za Bohoriča je mogoče trditi, da je tvorec zamisli, ki je »v jeziku videla edino možnost uresničevanja slovenskega etničnega subjekta«. Nadrobna in temeljita razčlenitev edine znane Bohoričeve pesmi — Ena druga otročja pejsma — pa je našega avtorja pripeljala do prepričanja o odlikah te pesmi in o realizaciji ritmotvornih značilnosti, ki so »izvirale iz poudarka kot vrednote govora«.

S podobno analitično prenicljivostjo, kot se je Pogačnik lotil Bohoričevega dela, se je tudi Dalmatinovega prispevka h kultiviranju slovenskega slovstvenega izraza (»*Jurij Dalmatin v luči stilističnih raziskav*«). Preučevanje Dalmatinovega prevoda je opozorilo na bogastvo prevajalčevih stilnih prijemov in na visoke zmožnosti, ki jih je Dalmatin izpričal pri prevajanju tega izrazno zelo zahtevnega dela. Prevajalec je

pokazal velik posluš za stilne probleme, ki jih zastavlja biblijska stilistika, in tudi nesporno spretnost v obvladovanju do tedaj še tako izrazno skromne slovenščine. Primerjava Dalmatinovega prevoda z drugimi je Pogačniku omogočila izoblikovati tezo o tem, da je bila za Dalmatina »odločilna predloga med prevajanjem — Luthrova nemška biblija.«

Prva razprava iz drugega dela knjige je posvečena »kmečkemu uporu 1573 kot slovenskemu knjižnemu motivu«. Proslavljanje 400. obletnice kmečkega punta je bilo tvorna spodbuda za obsežen pregled literarne ustvarjalnosti, vezane na obravnavani motiv. Podroben pretres slovstvenega razmerja pri nas do slovensko-hrvaškega upora je avtorju ob koncu narekoval, da je lahko razpravo sklenil v sintezo s temile ugotovitvami (navedli jih bomo samo nekaj): 1. slovenska literarna praksa je bila dvojna: del pisateljev (Penn, Jurčič, Aškerc) je zgodovinsko motiviko uporabljal za aluzije na sodobnost, drugi del (Cankar, Kreft) pa je »videl v preteklosti predzgodovino sedanjosti; 2. večina obdelav kmečkega upora je »zgolj metafora za sodobno dogajanje«; 3. vračanje v preteklost so izzvali v prvi vrsti neumetniški razlogi; 4. z obdelavo motiva o kmečkem uporu so pisatelji »plemenitili etično zavest in usmerjali politično dozorevanje svojega naroda« itd.

In kaj prinašajo še preostale štiri razprave? Razpravljajo o proznopripovedni ustvarjalnosti Janka Kersnika, Toneta Šiferja, Prežihovega Voranca in Cirila Kosmača (*Prozaist Janko Kersnik, Smisel Šiferjeve ustvarjalnosti, Roman soseske, Inavguracija sodobnosti*). Kersnik je predstavljen na bolj ali manj tradicionalen način, v pregledni celoti, v okviru snovne tipologije proznega oblikovanja in z definicijami idejno-nazorskih in estetskih pogledov. Lahko bi rekli, da gre za soliden oris, ki bralca dovolj izčrpno informira o najpomembnejšem slovenskem realistu. V sestavku o Tonetu Šiferju se je avtor prav posebej poglobil v miselno-nazorske sestavine pisateljevega dela in želel prodreti v bistvo Šiferjevega razmerja do življenja in sveta ter zlasti do kmetstva. Z nekoliko drugačnimi prijemi pa je pisec obdelal Prežihovo Jamnico in Kosmačev Pomladni dan. Obe deli sta ga zanimali v prvi vrsti glede na literarne sestavine, pri čemer je Jamnico ovrednotil kot »estetsko zrelo umetniško strukturo«, Pomladni dan pa kot »klasično umetnino« in »dokument o pre-

obrazbi slovenske književnosti na začetku petdesetih let«.

SKLEPNE OPOMBE: Pogačnik je s tem izborom predstavil tista svoja krajša dela, ki širši slovenski javnosti doslej v glavnem niso bila dostopna. Verjetno lahko trdimo, da je dovolj zanimivo in na ustrezni znanstveni ravni osvetlil nekatera poglavja iz slovenskega slovstva in na ta način utegnil zbuditi zanimanje slavističnih krogov v tujini in v drugih jugoslovanskih republikah. Ob novi Pogačnikovi knjigi je treba tudi poudariti, da njen prvi del pomeni bistveno dopolnitev njegove Zgodovine slovenskega slovstva, saj pogloblja, razširja in na novo odpira vrsto literarnozgodovinskih vprašanj, ki jih v Zgodovini ne srečamo ali pa jih ni mogel prikazati v takih razsežnostih kot tokrat.

Prebiranje pričujoče zbirke študij in razprav nas navaja na misel, da so take in podobne izdaje več kot potrebne, saj omogočajo, da se temeljiteje seznanimo z raziskovalčevim delom v zadnjih obdobjih, obenem pa nam tudi omogočijo racionalno in večjo izrabo znanstveno-raziskovalnih izsledkov na področju literarne vede. Naj kot podoben primer iz zadnjih let omenim Paternujeve Poglede na slovensko književnost. Zato ne bi bilo slabo, če bi s takim izdajanjem naše založbe pogumno nadaljevale.

Gregor Kocijan
Pedagoška akademija v Ljubljani

Megiserjev Thesaurus v prirejeni izdaji

Hieronymus Megiser: Thesaurus Polyglottus. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za SLOVENSKO-LATINSKO-NEMŠKI SLOVAR izpisal in uredil Jože Stabéj. SAZU, Razred za filološke in literarne vede, 32. Inštitut za slovenski jezik, 12. Ljubljana 1977. XXXII + 240 str.

Pred desetimi leti je Annelies Lägroid objavila faksimile Megiserjevega štirijezičnega slovarja iz leta 1592 in njegovo priredbo s slovenskimi gesli na prvem mestu (italijanščino je opustila): *H. M., Slovenisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch. Wiesbaden 1967*; s tem je postal precejšen del slovenskega besedišča iz 16. stoletja dostopen širšemu krogu raziskovalcev in ljubiteljev. Pričujoča Stabéjeva izdaja slovensko-latinsko-nemškega »izraza« iz Megiserjevega Thesaurusa Polyglottusa (1603)

